

Literatūra un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU KOMPONISTU SAVIENĪBAS
LATVIJAS PADOMJU MĀKSLINIEKU SAVIENĪBAS
L A I K R A K S T S

1945. G.

2. NOVEMBRĪ

NR. 42

Pastāsts laikrakstā un plānajā žurnālā

Kāda vieta liriskajai un episkajai dzeijai tā saucamajos plānajos žurnālos un laikrakstos? Liriskiem un episkiem sacerējumiem pa lielāku daļu tur paredzētas attiecīgas lappuses, kurās tad nu veldzē lasītāju kāds iss stāsts, novele, poēma, dzejoļi. Lasītājs, atšķirot šīs lappuses, ierauga savu laikmeta mākslinieciskā atspulgā. Taču mūsu periodikā iespiesto iso stāstu (pastāstu) un noveļu kvalitāte bieži liecina, ka šais beletristikas lappusēs vēl varētu daudz ko labāku vēlēties.

Isais stāsts — patiesībā viens no grūtākajiem žanriem. Lasītājs alkaini tver pēc tā. Taču līdz šim viņam bieži nācies saņemt vai nu salkani atstāstītos «kaļa epizodus», vai negatīvus un pretenciozus «beletristikiskus» uzmetumus. Taisni plānajam žurnālam, literatūras avīzē, jāķūst par iso stāsta (pastāsta) laboratoriju, studiju, skolu. Sādā plānā žurnālā sāka savu rašītāja gaitu visā pasaulē slavētais romālists A. Čehovs. Isos stāstīkus rakstīja M. Gorkijs, Kuprins, A. Tolstojs, R. Blaumanis, J. Ezeriņš. No modernajiem rakstniekiem plānajos žurnālos teicamas noveles iespieduši Vs. Ivanovs, N. Tichonovs, L. Leonovs, A. Sakse, A. Griģulis, J. Niedre, A. Talcis u. c.

Nule literatūrā ieiet jauni spēji talanti. Viņi ienes dzīves pieredzes bagātību, kurā savdabīgi sakrāta kaujās par padomju dzimtenes neatkarību un brīvību, kā arī jauno celtniecības laikmetu vērojot. Viņi nesajūt temu trūkumu, bet pārpilnību. Meistarības — lūk, kā trūkst daudziem no viņiem. Iesācēji vēl mūcās izteikt savas domas un novērojumus, apgūst daiļrades māku. Nav slikti, ka spūgtākās parādības, kuras dzimstas zem debitantu spalvas, palaikam arī iespēž. Tomēr jauno autoru pārāk lielā cenšanās iekļūt «par katru cenu» avīzē var arī kaitēt kā autoru, tā izdevuma labajai slavai. Mūsu periodikā, diemžēl, pielaista viena otra tāda kļūdaina pārsteigšanās, kur iespēžstais stāsts ir gandrīz bezskaidra sižetiska izkārtojuma, bez koncentrētības, nabadzīgu leksiku un gandrīz bezjūtamā mākslinieciskās elpas, kas taču ir pati pirmā literāro sacerējumu nepieciešamība.

Otrais parastākais līdz šim iespiesto pastāstu trūkums ir

tā saucamā literārizēšana — jau gatavo literāro tēlu un jēdzienu imitācija. Arī šai daiļrades imitācijā noslāpst katru mākslinieciskā elpa.

Lai izbēgtu no abiem minētajiem un vēl neminētiem pastāsta trūkumiem, kādā no turpmākajiem mūsu laikraksta numuriem sniegsim teorētisku apcerējumu par epiku (rakstu seriju par liriskas apģūšanu sākam jau šai numurā). Taču nepieciešami, lai arī mūsu prozas meistarū klase biežāk reprezen-

tētos ar saviem spūgtākajiem, laikmetīgiem pastāstiem, jo sen jau atzīta patiesība, ka no darbiem labāk mūcās nekā no vārdiem. Katra plānā žurnāla vai literatūras avīzes numurs tautas simpatijas vai antipatijas iegūst galvenokārt labā vai sliktā pastāsta un dzejoļu dēļ, nevis labās vai sliktās reportāžas dēļ. Tāpēc šīs lappuses jāpārvērš par «dzīvības centriem», kur stāstu vai dzejoļu neizkonkurē blakuslappusē interesantas fotografijas vai in-

tervistas. Un ka tas ir iespējams, liecina mūsu periodikā palaikam laimīgi izveidotās beletristikas lappuses ar mūsu lirikas un epikas meistarū un talantīgāko jauno autorū priekšzīmīgajiem darbiem.

Darīsim visu, lai ieinteresētu arī turpmāk lasītāju, kas gaida daiļdarbus, kuri pievilcīgās krāsās atspoguļo jauno, vēsturē nepiedzīvotām notikumu vētrām bagāto laikmetu. Gaidīsim darbus, kuri atspoguļotu mūsu dzīves tiešamību.

LIETUVAS PADOMJU RAKSTNIEKU pirmais kongress

No 25. līdz 27. oktobrim Viļņā notika Lietuvas padomju rakstnieku pirmais kongress. Uz kongresu izbrauca arī Latvijas padomju rakstnieku pārstāvji.

Vagonā mēs pārrunājām visas atmiņas un zināšanas, kas mums bija par mūsu brāļu tautas rakstniekiem un viņu literatūru. Tēvijas karš abu tautu likteņus ir vēl vairāk vienojis. Lietuva un Latvija bija pirmās padomju republikas, pār kurām brāžās līdz zobiem nobruņojušies fašisti. Abas tautas arī visilgāk atradās zem okupantu smagā zābaka. Vienādas gaitas bija tai tautas daļai, kas atrada patvērumu brālīgajās padomju republikās. Lietuvju varonīgo strēlnieku ieroču šķinda sasaucais ar latviešu gvardu ieročiem ilgās un asinainās kaujās.

Divas radniecīgas sajūtas man nāca atmiņā no kara dienām. Pa visu Tēvijas kara laiku vairākas reizes man bija jāatsījā sava kara spēka daļa un pēc tam tā atkal jāatrod simtiem kilometru garos, vēl nepazīstamos ceļos. Un tad, kad pēc ilgiem klejojumiem pa dzelzceļiem, mežiem un kļajumiem pirmo reizi ieraudzīju savas daļas karavīru, bija sajūta: beidzot es esmu mājās. Vairākas reizes iebraucu arī Maskavā, un gadījās, ka Vorovska ielā pirmos satiku lietuvju biedrus, vai nu diplomātām līdzīgo Korsaku vai ekspansīvo, nepārspējami atsaucīgo Petru Cvirku. Ceļa smagums pēkšņi izgaiss: atkal biju ieradies mājās.

Tagad gribējās redzēt šos ļaudis celtniecības un atjaunošanas darba gaitās. Gribējās lepa-

zīt tautu un ieklausīties viņu valodu, to valodu, kas mums jā-mūcās, lai labāk izprastu mūsu — latviešu valodu.

Viļņas stacijā mūs agaidīja Lietuvas padomju rakstnieku savienības sekretārs — dzejnieks T. Tilvītis. Biedrs Tilvītis ir izcietis visas vācu okupācijas šausmas, ilgu laiku pavadot koncentrācijas nometnē. Viņa pavadībā mēs braucām pa Viļņas ielām, uzmanīgi vērodami pilsētu, kur gandrīz katrs akmens runā gadu simtu valodā. Viļņa ir skaista pilsēta. Kā aizsargu vaļņi tai visapkārt stiepjas pakalni grēdas, tagad noklātas rudenīgi dzelteniem kokiem. Izskatās, ka pilsēta atrastos brīnīšķīgā vāra traukā. Vācu briesmoni atkāpjoties ir nodēdinājuši gandrīz puspilsētas. Taču arī šīs drupas nespēj nomākt pilsētas skaistumu.

Par kongresa gaitu «ūpējās kongresa organizācijas komisija: Rakstnieku Savienības priekšsēdētājs K. Korsakas, sekretārs T. Tilvītis un dzejniece V. Valjsuonone.

Kongress notika Izglītības tautas komisāriāta zālē. Tā atrodas blakus nelielai, bet stingrā gotikā izturētai Annas katedrālei. Šī celtnē ir Viļņas lepnums. Katrs Viļņas iedzīvotājs zina Napoleona frazi, ka viņš vēlētos šo celtni paņemt uz plaukstu un aiznest uz Parīzi.

Kongresa telpās grāmatu stends ar rūpīgi izdotām grāmatām. Tur Lietuvju Tautas rakstnieka L. Giras, Solomejas Neris, K. Korsakas, A. Venclovas dzejas, P. Cvirkas, K. Doneļaitisa proza u. c.

Kongress bija pulcējājis pilnu

zāli rakstnieku un kultūras darbinieku. Kongresā iztrūka Tautas rakstnieka L. Giras, viņš bija smagi saslimis un nosūtījis kongresam apveikumu.

Kongresu atklāja Lietuvas Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja J. Palecka runa.

Referātu ciklu ievadīja biedrs Korsakas atskaites referāts. Referents raksturoja lietuvju padomju literatūras attīstību, sākot ar 1940. gadu, norādot, ka 1940./41. gadi lietuvju padomju literatūrai vēl nedeva liela mēroga darbus, tomēr izveidoja drošus pamatus tālākai attīstībai. Tēvijas karš gan pārtrauca normālu literatūras izveidošanas gaitu, bet radīja arī jaunus impulsus, kas jau ir dovuši daudz vērtīgu darbu. Tādi darbi, piem., ir Solomejas Neris dzejoļi un poēmas, daudzās lūdasa Giras dzejas (kā — «Vējš no Uraliem», poēma par Adamu Mickeviču u. c.), Venclovas dzejoļi, Cvirkas pasakas u. c. Šie darbi ir drošs pamats Lietuvas padomju literatūras tālākai attīstībai. Tālāk referents norādīja uz tiem necilvēciskajiem apstākļiem, kādos atradās Lietuvas literatūra vācu okupācijas jūgā.

Pašreiz literatūrā konstatējama it kā apstāja. Kara temas ir izskanējušas, bet atjaunošanas un celtniecības temas vēl nav atradušas pietiekami spūgtu izpausmi. Lietuvas rakstnieku tuvākais uzdevums ir atrast jaunus vārdus jaunām sajūtām, jauniem notikumiem. Dažos nelielos darbos tas jau samānās, bet trūkst lielu darbu. Ir pienācis laiks, lai parādītos funkcijas (Turpinājums 2. lpp.)

ANDREJS UPĪTS

LATVIEŠU MĀKSĻAS UN KULTŪRAS DARBINIEKU KANDIDĀTS LATVIJAS PSR VEĻŠANU KOMISIJAI PSRS TAUTĪBU PADOMES VEĻŠANĀM

1. novembrī Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības klubā pulcējās Latvijas PSR mākslas un kultūras darbinieki: rakstnieki, mūziķi, skatuves mākslinieki, komponisti, gleznotāji, režisori. Samāksmes dalībnieku vidū Nopelniem bagātie kultūras un mākslas darbinieki, Tautas mākslinieki. Telpā jūtama lielas svētku dienas eipa, — priecīgi savīņoti kā jaunie dzejnieki, mūziķi, aktieri, tā arī sirmie vārdi, skaņa un krāsu meistari, kuņa darbā un mūžs ievijuši latviešu kultūras audumā daudzus dzidri mirdzošus pavedienus.

Sapulcē atdāja latviešu laikmetīgās prozas un drāmas meistars Vilis Lācis. Uzsveris saņāksmes vēsturisko nozīmi, viņš dod vārdu Latvijas Padomju Rakstnieku Savienības atbildīgajam sekretāram Kārlim Krauliņam. Biedrs Krauliņš sprāgā referātā pieminēja padomju tautu lielo pagājušo dienu cīņas un uzvaras, pieminēja milzīgos radošos spēkus, kas pamodušies sociālistiskajā iekārtā. «Tagad padomju tautām tuvojas jauns vēsturisks brīdis», saka b. Krauliņš, «izvēlēti labākos un cienīgākos no sava vidus par delegātiem PSRS Tautību Padomei. Un lai šis deputātu vēlēšanas pienācīgi nodrošinātu jāizrauga cildenākie cilvēki republikas vēlēšanu komisijai.»

Tad sapulcē uzrunā rakstnieks Arvīds Grīguļis: «Izvirzu par kandidātu republikas vēlēšanu komisijas locekļa amatam Andreju, Mārtiņa dēlu, Upīti, un mērķi teļa šāko nerimstošos aplausos. Grīguļis ir ieteicis visa Latvijas PSR ra-

došo mākslinieku kolektīva vēlēšanos. Un līdz katram viņa turpmākajam vārdam, ar ko viņš raksturo Tautas rakstnieka profesora doktora Andreja Upīša lielo nozīmi latviešu tautas dzīvē, jūt līdzī viļņojam visa kolektīva domu.

Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Dailes teātra režisors Eduards Smilģis raksturo Tautas rakstnieku Andreju Upīti kā patiesības cīnītāja simbolu latviešu darba tautas mākslā, režisors A. m t n a n i s Briedītis — kā jaunā ceļa gājēju, kas arī tautu māca to staigāt, LVU docents Rūdolfs Egle uzsver Andreja Upīša lielo nozīmi latviešu mākslas dzīvē kārtosānā un organizēšanā. (1919. g. viņš nodibināja Latvijas konservatori, apvienoja rakstniekus profesionālā organizācijā). Krievu Drāmas teātra režisors Pjerss cildina Upīti kā visās padomju tautās pazīstamu rakstnieku.

Nopelniem bagātais mākslinieks Varislavāns pamato Andreja Upīša kandidātūras izvirzīšanu ar to, ka Upīts ir mūsu visdzīvīgākais pašreizējais mākslinieks, Nopelniem bagātais mākslas darbinieks prof. Jēkabs Mediņš apliecina, ka pēc Raiņa nav latviešu tautā otra tāda cilvēka, kas būtu tā dedzis par savu tautu kā Andrejs Upīts.

Daudzdie runātāji savā un savu vadošo organizāciju vārdā atbalstīja Andreja Upīša kandidātūru kā piemērotāko un cildenāko.

Biedram Lācim liekot izvir-

zīto kandidātūru nobalsošanā, «par» paceļas it visu zālē pulcējušos mākslas un kultūras darbinieku rokas. Tautas rakstnieks prof. Dr. Andrejs Upīts vienbalsīgi izvēlēts par Latvijas PSR mākslas un kultūras darbinieku kandidātu Latvijas PSR vēlēšanu komisijai PSRS Tautību Padomes vēlēšanām. Dziļi aizgrābts, sirmās Tautas rakstnieks pļēcās, lai pateiktos sapulces dalībniekiem siltos, izjustos vārdos par godinājumu

un viņam izteikto uzticību — būt latviešu tautas pārstāvim Vissavienības Tautību Padomē Maskavā. «Es atzīstu, ka vēlēšanu organizēšana ir smags un atbildīgs darbs. Lai tās realizācija atbilstoši mūsu visdemokrātiskākajai konstitūcijai pasauļ, atbilstoši Staļina konstitūcijai, man būs vienmēr vajadzīgs arī jūsu atbalsts. Esmu pārliecināts, ka mēs visi kopīgi godam veiksīsim šo lielo darbu.»

J. Niedre

Pieminekļi Krievu literatūras klasiķiem

Ar PSRS valdības lēmumu Mākslas lietu komitejā uzdots izstrādāt un uzstādīt pieminekļus krievu literatūras klasiķiem. Šī uzdevuma veikšanai piesaistīti redzamākie tēlnieki. Dažus pieminekļus uzstādīs Maskavā. PSRS Tautas mākslinieks S. Merkurjovs strādā pie pieminekļu projektiem N. Gogolim un L. Tolstojam. Pie pieminekļa projekta M. Lermontovam strādā Nopelniem bagātais mākslas darbinieks A. Matvejevs un B. Jakovļevs. A. Tolstoja pieminekļa projektu darina tēlnieks G. Motovilovs. V. Majakovskim pieminekli uzstādīs dzejnieka vārdā nosauktajā laukumā. Projektu izstrādā tēl-

nieks I. Čaikovs. Ļeņingradā turākajā laikā uzstādīs tēlnieka V. Liseva darināto pieminekli N. Čerņiševskim. PSRS Tautas māksliniece V. Muchina darina pieminekli M. Gorkijam. Pieminekli uzstādīs Gorkija piņšņā. Tēlniecei pēc netaiņa I. Sadra projekta uzdots izstrādāt arī Gorkija portretu skulptūrā. Pie pieminekļa projekta A. Gribojedovam strādā V. Bogolubovs, V. Leševs un G. Kepinovs. Šīs diēnas mākslas ekspertu padome apskatīs pieminekļa projektus A. Cechovam. Projektus izstrādājuši tēlnieki — S. Lebedevs, E. Beļešova-Aleksejeva un A. Matvejevs.

Valdības RAKSTNIEKI

JĀNIS GRANTS sacerējis vairākus publicistiskus rakstus, kas iespīesti periodikā un nolasīti radiofānā. Turpina rakstīt stāstu, kuļa sākums iespiests «Karogā». Līdz gada beigām nodomājis uzrakstīt pāris noveles un iesākt romānu par strīnieku kaujām pie Maskavas. Uzrakstījis kopā ar E. Damburu divas iespaidīgas biezu referātu «Cīnītāja tēls latviešu literatūrā», kas domāts latviešu literatūras skolotājiem vidusskolās un literāro pulcīnu vadītājiem.

MEINHARDS RUDZĪTIS izpilda galvenā redaktora un drāmaturga pienākumus LPSR Radiokomitejas literatūras redakcijā. Radio pārraidēm nobeidzis montāžu «Nemirstīgās latvju dainas» — Krišjāņa Barona dzimšanas 110. gadadiēnai. Sakārtojis un nobeidzis iespiešānā savu trešo dzejoļu grāmatu. Tās pirmās nodaļās «Padomju saulē» un «Dzimtā zeme» Tēvijas kara gados sarakstītas dzejas, balāde «Jvana Korēģina kape pie Valkas» un Dziesmu dienu prologs «Jaunais Lāčplēsis». Trešajā nodaļā — dzejoļi, kas sarakstīti, sākot jau ar 1930. gadu, un poēma «Jaunais cilvēks». Līdz gada beigām cer nobeigt romāna «Andrejs Akmens» pirmo grāmatu «Valas puika». «Karoga» nākošajam numuram raksta apcerējumu par padomju dzejnieku Bagricki.

PĀVĪLS VILIPS sakārtojis Jāņa Ezeriņa izlasītu noveļu grāmatu, ko izdos VAPP. Tulko A. Fadejeva romānu «Jaunā gvardē». VAPP Jaunatnes grāmatu apgādām iesniedzis bērnu grāmatu «Gaišā diēna» un divcēlienu lūdzu «Sauls kalnā». Raksta jaunatnes grāmatu «Birzi pogo lakstīgalā» un otru daļu garākam stātam «Melnie putni» par vācu fašistiskajiem briesmiem darbiem. Jau uzrakstījis poēmu «Rumbulas bula» par fašistu teroru okupētajā Latvijā. Padomā okupācijas laikā stāstī un luga par Kurzemes ielenkumu. Turpina savu jau 1939. gadā iesāktu īpatnējo romānu «Garais Mārtiņš».

ANATOLIJS IMERMANIS pabeidzis lielāku stāstu par latviešu lidotājiem, kuļa pamatā latviešu pilota — kapteiņa Vulfa pārdrošais lidojums, veicot sevišķu uzdevumu. Iecerējis vairākas dzejas par latviešu strīnieku gaitām Tēvijas kara.

MIRA KRUPNIKOVA pabeigusi tulkoāt krievu valodā Fr. Rokpeļa lugu «Gaisma». Turpina strādāt pie miniatūru krājuma sastādīšanas krievu valodā. Iecerējusi lielāku darbu par pagrīdes laikiem.

Krišjāņa Barona piemiņai

Pirms 110 gadiem 31. oktobrī dzima šis vīrs, kas ar savu nopietno, neatlaidīgo darbu, nemehlēdamas sev nekādus labumus, turēdams prātā tikai vienu mērķi — saglabāt tautas dzīvi, kritiskā gara iecietīces tautas dziesmas, ieguvis savas tautas pateicību. Gadieku ilgā, nenogurstošā darbā tāika sakārtoti biezie dainu sējumi, kas mums tēlo visu cilvēka mūža gājumu darbā un svētkos, rāda rūpīgi veidotu pasaulē uzskatu, dzīves jēgu, morāli un dāujumu latviešu mitoloģijā.

Maskavas latviešu vakaru dalībnieki Barona raksturoja: «Klusie darbinieks ar lielu darba spēju, turklāt vēl izturīgs un neatlaidīgs». Šī izturība un neatlaidība iecerēto mērķu saņieģšanā ir tā, kas sirmā vecumā viņam neļāva pogrūt. Bet nevienā diēnā kārtosānas darbs ir tas, kas parāda Kr. Barona vērtību. Mums jāatceras arī viņa darbība studiju laikā Tērbatā un sevišķi Pēterburgā, strādājot kopā ar Valdemāru,

J. Alunānu un citiem tautas atmodas laikmeta darbiniekiem «Pēterburgas Avižu» redakcijā. Tērbatā Kr. Barons, tāpat kā daudzi latviešu studenti, kas piedalījās pazīstamajos studentu vakaros, saprata, ka cīņa par latviešu izglītības paaugstināšanu ir arī reizē cīņa pret vācu garīdzniecību, kas negribēja pieļaut, ka latvieši no zemnieku kārtas kļūst paši sava likteņa lēmēji visu mūžu.

Arī ilgajos mājskoluotāja darba gados Stankēviču ģimenē Kr. Barons nemitīgi paplašināja savu zināšanu apvārsni, mācīdamies franču un angļu valodu. Maskavā Kr. Barona dzīvoklī parasti sapulcējās latviešu studenti. Sākdams kopā ar Brīvzemnieku dainu krāšanas un kārtosānas darbu, Kr. Barons vēl nezināja, kādas bagātības līdz tam bija uzglabātas dziesmu tēlcēju atmiņā. Saņemt šīs bagātības no tautas mutes un dot tās atpakaļ tautai uzrakstītas — tas bija milzu darbs, kuļa dēļ viņa piemiņa dārga mums šodien.

Valdis Klivers
SIENĀJ AVIZE
— PASTĀSTIS —

V. Popovas un V. Valdmaņa viņete un ilustrācijas

Metinātāju nodaļas tumšajā telpā plauksnījās zili balta autogena liesma. Tricošās gaismas spožums stāipāja strādājošo viru ēnas divainos veidos uz nokvēpušajām sienām.

Tad liesma aprāvās, izdzēsda mānā ēnā, brīdī gailēja kā kvēla ogle un nodzisa.

Jauns cilvēks eļļinās darba drēbēs piecēlās, nolika aparātu un nopēma sejai aizsargu.

— Nobeidzi? — kāds jautāja.
 — Nobeidzu.

Cauri plānajai dēļu sienai, kas atšķīra vienu nodaļu no otras, plūda elektrisko motoru rūkoņa un darba troksnis. Metinātājs Kārlis Zvejnieks vēreiz paskatījās uz pārgrieztu metalla plauksni, tad meklēja kabatās pēc pipes.

Pipe nu reiz tev cilvēkam piedod tāda ista vīra svaru. — viņš domāja.

Jauns puisis no Fra skolas audzēkņu grupas pasniedza Zvejniekam aizdegto sērkokciņu. — Vai biedrs Zvejnieks redzēja jauno sienas avīz?

— Nē.
 Puisis brīdī stomijās, tad teica:

— Tur ir kaut kas par jums.
 — Mani? Kas tad?

— Hm, jā, labāk jau apskatiet paš!

Spalgs zvans pāri visai darbnīcai ziņoja pusdienas pārtraukumu. Zvejnieks izdaujēja pipi uz labošanā ievestās lokomobiles riteņa un nesteigdamies, platiem soliēm gāja cauri darbnīcai. Mechaniskais cechs, katla kalēju cechs, koku apstrādāšanas cechs. Sveicināja, pamādams ar galvu biedriem, kas, apmetušies uz darba galdiem, tina no papīriem ārā līdzpanemtas sviestmaizes. Dažus vārdus izmainīja ar mācekļu grupu, tad pietāja virpām, kur pašreiz darbu nobeidza jaunā darbiniece (vienīgā sievietē šajā darbā) Vera Vārpotne. Viņa atņēma sveicīcīnu un pasmaidīja.

— Kā jums patik pie mums? — gribēja zināt Zvejnieks un domāja: cik viņai skaistas acis, matu krāsa un seja.

— Nekas, tas mans pirmais patstāvīgais darbs, — un kad viņa redzēja Zvejnieka atklāto interesi, viņa pastāstīja, kā ir no Latgales, nobeigusi tur amatniecības skolu un

ir priecīga, ka var bez aizspriedumiem strādāt darbu, kādu vēlas.

— Kā jūs satiekat ar meistaruru Grundi — viņš tads vecmodīgs?

— Tā nevar sacīt vis, viņš izturas pavisam jauki — parāda, paskaidro.

Nu tur, meitēn, tavas acis būs vainīgas — domā Zvejnieks, bet, izteicis apmierinājumu par dzirdēto, iet tālāk.

Pie kantoņa ieejas atrodas ziņojumu dēlis, goda plāksne, sienas avīze. Viņš iet uz kantoņu, — lai neviens nedomā citādi, ierauga jauno sienas avīzi un apstājas. Skats pārslied virsrakstiem: «Mūsu cechs», «Mētdē, kā ietaupīt materiālu», «Trešās grupas sacensības rezultāti». Nekā saistīga ar viņa vārdu tur nevar būt, tad ierauga nepamanītu rakstiņu «Pēdējais laiks». Lasa: «Līdztekus cilvēkiem mūsu kolektīvā, kas dara visu iespējamo darba ražības un disciplīnas celšanā, atrodas darbinieki, kuriem šie piemēri nenozīmē it neko. Tā katla kalēju cechā regulāri ierodas ar nokavēšanos darbā biedrs Jānis Grēviņš, metinātāju cechā Kārlis Zvejnieks. Vai nebūtu pēdējais laiks šiem biedriem apzināties, ka —»

Tālāk Zvejnieks nelasīja, ievērojā tikai zem raksta vienu autora burtu parakstam, bet zināja jau trīs vainīgos, kas to būtu varējuši rakstīt. Viņš paskatījās uz viru grupu, kas pusdienoja, un likās, it kā tie smīnētu. — Hē! Lai smin! Zvejnieks mierīgiem soliēm gāja atpakaļ uz savu cechu, aiznirsis, ka gribēja iet uz kantoņi. — Ak tad tā viņi domāja iebaidīt —

Meistars Grunde sarunājās ar Vārpotni. Vecais ērms — iakstojas; droši vien tas pats ir tā raksta gudrinieks. Pēdējais laiks — pēdējais laiks tev būtu nolikt karoti. Ja es nokavēju desmit minūtes, tad labā to simtkārt atgūstu. Es neblānos pa cechiem, kaški meklēdams, — ja tikai es zinātu, ka tieši viņš —

Darba steigā Zvejnieks pēc pusdienas cēlienā uz laiku aizmīrsa savas dusmas, bet gērbjoties viņš tās jūtā vēl asāk.

Izejot no darbnīcas, pamanija, ka arī meistars Grunde nāk. Zvejnieks apstājās un pagaidīja. Grunde paskatījās viņā, tad izbrīnījies teica:

— Otru jau parasti redz labāk nekā sevi.

Zvejnieks paātrināja gaitu un neatsveicinoties atrāvās no meistara.

— Karsts puisis, — Grunde norūca.

Visu vakaru un nakts daļu Zvejnieks mocīja domas: ko viņš varētu tā vecim sariebt? Izgudroja, bet tas likās pārāk maz, kaut ko tādu vajadzēja, ka viņš uz visiem laikiem atmiņētos, kas ir Zvejnieks — pēdējais laiks. Nākošā dienā viņš atnāca kā parasti desmit minūšu pēc darba sākuma. Lai nedomā, ka viņš nobaidījies. Ātri aizskrēja rita darba cēliens.

Pusdienas pārtraukumā viņš atkal apciemoja Vārpotni; tāda smaidīga — cik labi, ka cilvēkam nav raizu.

— Jūs tads nokaitināts izskatāties.

— Tāds es arī esmu, — Zvejnieks atvēra sirdi, bet kavējās teikt iesmeslu, kad meitene to gribēja zināt.

— Varbūt varu ko palīdzēt?
 Nē, — viņš domāja, — šeit

— Kas tad Zvejniekam?
 — Par to es varu pateikties tev, — viņš atcirta. Grunde a-rauca pieri.

— Ko tad es tev izēdis?
 — Izēdis — labi teikts —

— Kas par lietu, Zvejniek?
 Nekā nesaprotu.

— Saproti gan, tu ielīki par mani to rakstu sienas avīzē?

— Ā, tur tā nelaime, — viņš paskatījās cieši Zvejnieka acīs. — Varētu arī neteikt, bet esi uzmanīgš — ielīku! Gan nedomāju, ka tev tik traki bailes no taisnības.

nevar palīdzēt. Tad sāka lēni klāstīt iedomāto pārestību un izteica visu dažos vārdos.

— Redzēsīt, — šis Grunde arī jums pie reizes tā izdarīs.

— Kāds savādnieks gan jūs esat, tik vien tās nelaimes, — viņa smējās. — Kam tad jā sienas avīze ir, ja ne mūsu sasnīgumu un trūkumu atzīmēšanai? Kādēļ viena raksta dēļ tads sarūgtinājums? Es tiešām domāju, kaut kas nopietns.

— Interesanti būtu zināt, kādu seju jūs rādītu līdzīgā gadījumā?

— Es? Nu klausieties, biedri Zvejniek, es jums pateikšu, varbūt varat arī jūs to izlietot: es vienkārši nāktu laikā un smaidītu kā parasti.

— Tā vienkārši teikt ...

Meitene to pārtrauca:

— Ja jūs nokavējat tikai desmit minūšu, tad skaidrs, ka visi iesmesli ir novēršami. Padomājiet labi — esat saprātīgs vīrs, kādēļ savu kūldiņu vai vainu visiem spēkiem aizstāvēt, bet ne izlabot? Esmu pārliecināta, ka ne tikai to vien spējat. Bet tagad pastāstiet ko interesantāku, ja gribat būt ar mani draugos.

Zvejnieks nezina, ko darīt, dusmoties nepiederējās. Visa tā lieta meitenei likās tik vienkārša.

Interesantāku? — Jā, piemēram, ko tad?

— Esmu provinciete, Rīgu pazīstu maz, jūs varētu mani ar to iepazīstināt. Vienai negribas un nezinu arī, karp isti iet.

Zvejnieks bija gluži priecīgs. — To var; jāatzīstas, pēc laika būtu jums to piedāvājis pats.

— Nu redziet tikai, — viņa viltīgi pasmaidīja, — jums jāierodas laikā darbā. Es negribu, ka mans draugs nevarētu nokārtot tik sikas lietas.

Smāids sastīga Zvejnieka sejā, izlocīdamies nopietnībā. Tā jau ir pavisam cita lieta, viņš domāja; ja es paklausīšu, Grunde teiks: — Izmācīju puisi! Nekā nebija, varbūt viņi ar meiteni pat sarunājušies tā. Nē, šoreiz viņi piekrāpsies, — Zvejnieks nav tas vīrs, ko var aptīt ap pirkstu skuķa acis.

— Es nezinu, — viņš neskanīgi atbildēja un, lai nebūtu jājūtas kā zēnam skolotāja priekšā, steigšus devās prom.

Nākošās dienās viņš strādāja ar tādu niknu aizrautību, ka procentu likmes sarkanā līnijā pa grafikas ailēm uzlocījās kalnā. Simt septiņdesmit, simt astoņdesmit — divi simti procentu. — Es tiem parādīšu, ko varu izdarīt, atnākdams arī desmit minūšu vēlāk. Pedanti! Bet tad viņš nesaprata, kādēļ viņa darba biedrs Kalniņš pēkšņi kļuva nelaidni mazrunīgs, sargājās nokavēt piecas minūtes darbā. Nejausi Zvejnieks ieraudzīja cēloni. Kalniņa grafikas līnija tikpat pēkšņi bija pacēlu-

si galvu un rāpās kalnā. Simt astoņdesmit, simt deviņdesmit, divi simti.

Droši vien meistars tam bija iečukstējies nepieļaišt viņa — darba kavētāja — uzvaru. Jāsmejas! Tur arī Kalniņš par mīkstu, lai mani pārspētu. Zvejnieks tagad izkalkulēja un apsvēra katru savu kustību, sastrādāja domās tādu kā plānu. Divsimt divdesmit procentu. Bet Kalniņš uz papēžiem — negribēja padoties. Kaut kas jāizdomā, kā ievērojami paātrināt darbu, bet nekas labs neienāca prātā. Visas iespējas, aroda zināšanas bija izlietas.

Zvejnieks nepieķāpās savā spītā, bet stūrgalvīgi turpināja nākt desmit minūšu vēlāk un dusmojās, kad, pārgērbies ienācis cechā, redzēja jau Kalniņu darbā.

— Ko tu trakos? — viņš reiz nenocietās nejaūtājās.

Nepārtraucot darbu, Kalniņš nevēri atbildēja: — Kurš tad trakos? Pats gribēji parādīt, es labākais metinātājs cechā, ka neviens netiks tev līdzī, bet redzi, tā nemaz nav, vecajam Kalniņam arī vēl sakāms vārd.

Zvejnieks nosplāvās. Tad tā viņi to sapratuši, nekas, redzsim, kurš ilgāk izturēs, un Zvejnieks pat nesmekēja vairs strādājot, lai tikai nezaudētu lieku minūti.

Pakāpeniski ik dienas Kalniņa darba ražība celās un koda astē Zvejnieka procentiem. Tas varēja kaitināt, un Zvejnieks sāka šaubīties, — vecis to vēl panāks.

Visu cechu kolektīvi bija pamanijusi aizdegto sacensību starp abiem metinātājiem. Vīri runāja par to pusdienas pārtraukumā un vakarā, ejot uz māju. Viņi sadalījās it kā divās grupās. Vieni aizstāvēja Zvejnieku un, strīdū aizraušies, solījās savas cepures apēt, ja vecais Kalniņš uzvarēs, otri — galvenokārt veco amatnieku klase — stāvēja par Kalniņu un pārliecinoši izsajāca domas, ka tas Zvejnieku pārspēs.

Tāds temps ritēja vairākas nedēļas, līdz procenti stāvēja vienādos augstumos. Viņi nespēja vairs aizsteigties viens otram garām.

Zvejnieks vairījās satikt Veru un vispār kaut ko domāt, kas neatiecās uz darbu, — un tomēr pašlepnumu graizīja apziņa, ka vēcuks viņu panācis. Cik ilgi Kalniņš izturēs, viņš domāja. Nevarēja noliegt, iesmesli, kurā dēļ sacensība bija sākusies, likās izbalējis, tā vietā nemanot ienākusi tikamā apziņa par paveikto darbu.

Ejot uz kantoņi, nejausi ieraudzīja jaunu sienas avīzes numuru. Jāredz, ko tagad meistars Grunde izgudrojis, nekad nebija slikti zināt savā pretinieka nodomus. Goda darbinieku ietā zem glīti zīmētiem karodziņiem viņš ieraudzīja savu un Kalniņa

vārdu. Zemāk — pēc viņa domām intriģejošu — virsrakstu «Kā uzvarēt». Zvejnieks paraudzījās visapkārt, vai to nenovēro, tad lasīja: «Mechaniskajā cechā biedri Kalniņš un Zvejnieks iesaistījušies spraiģā sacensībā un panākusi ievērojamu darba ražības kāpinājumu. Mēs dodam biedram Zvejniekam draudzīgu padomu, kā uzvarēt: ierasties darbā vajadzīgajā laikā. Jauniešu brigāde». Nekā ļauna tur nebija, un Zvejnieks pasmaidīja. Tātad bija arī cilvēki, kas stāvēja par viņu. Jauniešu brigāde — skaties, bet tūlīt ēprāva domu. Desmit minūšu — protams, šis desmit minūtes varēja dot kaut ko uzvarai. Blakus ierunājās Vera, iztraucējot pārdomas:

— Kā tagad veicas, biedri Zvejniek?

— Hm jā, nekas —

— Esat aizmīrsis, ko runājām — kā paliek ar Rīgu?

— Piedodiet, Vera, darbs, bet pirmajā brīvdienā apsolos... viņš strauji steigda atpakaļ uz cechu, zinādams, ka Kalniņš nestāv vis.

Nākošā rītā, mēneša pēdējā dienā, Kārlis Zvejnieks atnāca laikā. Tāds kautrīgs veikli pārgērbās un tūlīt pazuda cechā.

Visu dienu plauksnījās zili baltā autogena liesma. Zem viņas izkusa un saira metalls, atstādams griezuma malās rievaiņas līnijas un pelēcīgu spīdumu. Dzirksteļu zvaigznes simtām uzliesmoja un nodzisa. At-

dalījās viens plāksnes gabals pēc otra. Pēc zīmējumiem — četrstūrī, ovāli, trīsstūrī, dažādu formu izgriezumi mechanikai. Viņš strādāja nosvērtām kustībām, vēriģi un lietišķi — līdz pēdējam sīkumam ievērodams darbā gūto pieredzi un zināšanas.

Vakarā pēc darba viņš pipēdams vēroja, ka Fra skolas audzēkņš centīgi saskaitīja paveiktos griezumus.

— Biedri Zvejniek, jums nekords!

— Dienas norma izpildīta par divsimt trīsdesmit procentiem — pazīstama balsis ierunājās pašā ausī. Zvejnieks pagriezās. Meistars Grunde. — Tu uzvarēji, — tas teica, — apsveicu! — Vesels acu pulks ziņkārī tos novēroja.

— Vai nesadosimies tagad o-kās, Zvejniek?

Tā neveikli tielētās, dusmas sen izgaisušas. Ko lai viņš saka? — Pateicos, — cieti spaspēja Grunde pastiepto roku, tad Kalniņam. — Tu nedusmo?

— Kas par muļķībām, — tas atrūca, — nākošajā mēnesī es prasū revanšu.

Starp cecha vīriem pavīdēja arī Veras pētošais skaits. Vakarā, ejot uz māju, Zvejnieks pārdomāja dienā gūto uzvaru. Tomēr nākošais mēnesis būs vēl karstāks, Kalniņš tas nepadosies. Bet rit — viņš ar Veru kaut kur pēc darba noteikti aizies.

Latviešu literatūras vēstures PERIODIZĀCIJAS PROBLĒMA

Viena no pēdējām RS darba sanāksmēm bija veltīta mūsu literatūras vēstures jautājumiem. Tautas rakstnieks prof. Andrejs Upīts, apspriedis ievadot, pasvitroja, cik svarīga nozīme katras tautas literatūras mantojuma vispusīgai apgūšanai un pareizai principiālai novērtēšanai.

Referents literatūrvēsturnieks doc. Rūdolfs Egle sīkāk parāvējās pie metodēm, no kurām galvenokārt vadījās līdzšinējie literatūras vēsturnieki. Marksistiski-ļepiniskā pieeja literāro darbu vērtēšanā prasa ievērot daudzus agrāk pavisam neievērotus vai arī apzinīgi noklusētas svarīgās sadzīves un ideoloģiskas parādības.

Runājot par latviešu literatūras vēsturi, Rūdolfs Egle norādīja uz vairākām mūsu literatūras parādībām, kurās vēl prasa nopietnākus pētījumus, kādu vēl joprojām nav un kuŗu re-

zultātā viens otrs jautājums var iegūt pavisam jaunu apgaismojumu. Attiecībā uz latvju tautas folkloras materiāliem vēl arvien nav tieši nosacīts viņu rašanās laiks. Tālāk latviešu rakstītās literatūras pirmsākumi kā satura tā stila ziņā stāv uz daudz zemāka līmeņa, nekā tautas daiņas un nerakstītās prozas sacerējumi. Tas spilgti rāda kādā mērā latviešu kultūru «cēla» ieburcēji-vācieši. Tā latviešu 16., 17. un lielā mērā pat 18. gadsimta literatūra, kas bija sveša latviešu tautai, kas stāvēja tālu no tās patiesajiem centieniem, tagad prasa jaunu novērtējumu kā no valodniecības, tā politiskā viedokļa.

Mūsu gadsimta literatūrā noteiktāk un vairāk detalizēti jāiedala atmodas laikmeta un jaunās strāvas periodi, kā arī reālisma un romantisma virzieni, šķirojot progresīvās tenden-

ces no reakcionārajām. Līdz šim mūsu literatūrā nav pienācīgi vērtēti arī jaunākie laiki — periods līdz 1914. gada imperiālistiskajam karjam, tālākais posms līdz 1917. gada Oktobra sociālistiskajai revolūcijai, tāpat atpūdu laiks, kad mūsu dzimtā zemē valdīja latviešu buržuāziskie nacionālisti. Pirmo reizi mūsu literatūras vēsturē savu godu vietu ieņēms latviešu revolūcionārā dzeja (lirika, epika, drāma).

Referāta beigās doc. Egle iepazīstināja klausītājus ar savu latviešu literatūras vēstures periodizācijas projektu. Referātā izvirzītais plašais jautājumu loks izraisīja ļoti dzīvas un saistošas pārrunas. Jānis Niedre

atzina, ka literatūras periodizācijas problēmu nākas risināt apstākļos, kad mums vēl nav padomju vēsturnieku sarakstītas vispārējās vēstures. Vērtīgus atzinumus literatūras jautājumos izteica prof. Sacs-Āpīns, norādot arī, ka referenta ieteiktai periodizācijai trūkst loģiska izstrādājuma. Arī doc. Kārlis Krauliņš ieteica referentam pārstrādāt periodizāciju, to saskarot ar latviešu tautas sociālās attīstības posmiem, uzskaidrot rakstniekus, literatūrvēsturniekus un latviešu valodas skolotājus iesūtīt savus ierosinājumus un tad tos no jauna kopīgi pārspriest. Prof. J. Jansons asi kritizēja vācisko rakstniekus latviešu literatūras pirmsākumā. Pārrunās vēl piedalījās rakstnieki Meinhardis Rudzītis un Ādolfs Talcis. Apriepriedes dalībnieki pieņēma K. Krauliņa priekšlikumu savākt no visiem speciālistiem ierosinājumus un tos iztirzāt nākamā zinātniskā sēdē.

R. u. K.

CHRONIKA

PADOMJU IGAUNIJAS KOMPONISTU DARBS

Hitleriešu ieburkums Igaunijā sašķēla jaunās padomju valsts mūzikas darbiniekus divās daļās. Viena daļa devās uz brālīgajām Padomju Savienības republikām, lai tur aktīvi turpinātu cīņu pret vācu ieburcējiem, otra daļa bija spiesta pavadīt trīs grūtus gadus zem okupācijas varas.

Komponisti, kas bija devušies uz brālīgajām Padomju Savienības republikām un sākumā uzturējās atsevišķi dažādos centros, pēc dažiem mēnešiem 1942. gada agrā pavasarī sapulcējās Jaroslāvā, kur sāka darboties Igaunijas Valsts Mākslas ansambļos. Ciešāka kontakta nodibināšanai ar Vissavienības komponistu biedrību un mākslinieku iesaistīšanai organizētā cīņā, nodibināja jaunu Orgkomiteju. 1944. gada jūnijā Orgkomiteja izbeidza savu darbību un tās vietā Ļepingradā nodibināja Igaunijas Padomju Komponistu Savienību, par kuŗas priekšnieku ievēlēja Eizenu Kapu, par atbildīgo sekretāru Hariju Kervicu.

Ievērojamākais un ražīgākais komponists šai periodā bijis Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Eizens Kaps. Jaroslāvā viņš komponējis pirmo padomju igauņu operu «Atriebības liesmas» (Paula Rummo librets). Operas saturs ņemts no 13. gadsimta, kad igauņi kādā Jūrjū dienā sacēlās pret ieburcējiem — vācu bruniekiem. Šīs operas pirmizrāde Valsts «Estonijas» teātrī Padomju Igaunijas 5. gada dienā izvērtās par lielu mūzikālu notikumu. Drāmatisks sižets veidots ar

lielu drosmi, prasmi un melodikas dažādību, bagātīgi izmantojot tautas dziesmu motīvus. Padomju Savienības ievērojamais mūzikas darbinieks G. Polanovskis atzīst, ka šī opera ir liels sasniegums netikai Padomju Igaunijas mērogā vien, un ka tās varenais fināls koris nepapasti spēcīgi simbolizē nesenojo galīgo uzvaru par gadsimtu nisto ienaidnieku. Eizens Kaps vēl komponējis monumentālu kuŗa dziesmu «Tauta, pie ieročiem», simfoniju C-molā (patriotisko), kuŗā skan padomju igauņu patrioti ilgas pēc dzimtenes, naidis pret ieburcējiem un finālā varens uzvaras prieks, sonātu vijolei un klavierēm C-dūrā, «Concertino» divām klavierēm. Patlaban komponists beidzis rakstīt mūziku Šekspīra lugai «Hamlets», ko iestudē «Estonijas» teātris, un pārstrādā 1941. gadā komponēto baletu «Kalevipoegs».

Pilnīgi jauns Padomju Savienībā veidojies talants ir Nopelniem bagātais mākslas darbinieks Hugo Lepnurms, kas Savienībā guvis ievēribu ar lielu kantāti Oktobra 25. gada dienā «Lielais Oktobris» (Barbarusa teksts). Sevišķi interesantas viņa kuŗa dziesmas, un šai laukā jaunais komponists ir lielākā padomju igauņu cerība. Simfoniskās mūzikas nozarē Lepnurma lielākais darbs ir «Igauņu deju melodiju svīta», kuŗā autors iznantojis tautasdziesmu motīvus, vesela virkne instrumentāgabalu (Tokāta ērģelēm, Noktirne vijolei u. c.) un solo dziesmu cikls.

(Turpinājuma sākmajā numār)

ŠEKSPĪRA LUGAS LIETUVJU VALODĀ. Rakstnieks Kazis Boruta pārtulkojis lietuvju valodā Šekspīra komēdiju «Liela brēka, maza vilna». Šekspīra traģēdiju «Hamlets» lietuvju valodā pārtulkojis dzejnieks A. Hurginas. Abas lugas izrādīs jau šīn sezonā.

FILMA PAR DŽAMBULU. Tuvākajā laikā uz ekrāna parādīsies mākslinieciski — dokumentāla filma «Džambuls», ko uzņēmusi Alma-Atas kinostudija. Filmā parādītas lielā tautas akina raksturīgākās dzīves un darba epizodes.

PUSKINA PIEMIŅAS VIETU ATJAUNOŠANA. Vācu ieburcēji barbariski sagrāva Puškina piemiņas vietas Michailovskā un Trigoriskajā.

PSRS Zinātņu akadēmijas prezidijs pieņēmis speciālu lēmumu par krievu kultūras vēsturisko pieminekļu atjaunošanu šīn vietās.

FRANČU RAKSTNIEKI PADOMJU SAVIENĪBĀ. 25. septembrī Voksjā notika pieņemšana par godu franču rakstniekiem Lui Aragonam un Elzai Triolei, kuŗi patlaban atrodas Padomju Savienībā.

JAUNA PADOMJU IGAUŅU OPERA. Atzīmējot Padomju Igaunijas piekto gada dienu, rakstnieks P. Rummo un komponists E. Kaps sacerējuši vēsturisku operu «Atriebības liesmas». Operas darbība norisinās 1342.—1343. g. un raksturo igauņu tautas cīņu pret vāciešiem.

ATKLĀTS J. KUPALAS MŪZEJS. J. Kupala nepiedzīvoja savas dzimtenes atbrīvošanu no vācu ieburcējiem. Viņš mira 1942. g. jūnijā, bet viņa talantam bija liela nozīme uzvaras izcīnīšanā pār ienaidnieku. Tagad, šīn dienās, Minskā atklāts J. Kupalas literārisks muzejs.

P. M. SADOVSKA GADINĀŠANA. Septembra otrajā pusē visa Maskavas teātru pasaule svinīgi atzīmēja PSRS artista un Staļina prēmijas laureāta P. M. Sadovska 50 darba gadu atceri. Sadovskis ir viens no izcilākajiem Mazā teātra aktieriem.

JAUNI RACHMAŅINOVA ROKRAKSTI. Mūzikālās kultūras Valsts muzejs Maskavā oktobra vidū sanāca uz zinātnisku sesiju un izstādes atklāšanu, kas veltīta komponista dzīvei un darbam. Konservatorijas Lielajā zālē notika koncerts, kuŗā pirmo reizi izpildīja no rokrakstiem vairākas Rachmaņinova simfonijas.

Padomju Igaunijas teātri

Kad 1944. gadā Igauniju atbrīvoja no vācu okupantiem, igauņu teātru lielākai daļai viss bija jāsāk gandrīz no jauna. Teātru ēkas bija izpostītas, dekorācijas, kostīmi, nošu krājumi, instrumenti un cits iznīcināts, kolektīvi izklīdināti. Taču ar milzīgu enerģiju visi teātra ļaudis ķērās pie darba, viņu priekšgalā nostājās tie teātra darbinieki, kas bija atgriezušies no Padomju Savienības (tajos ietilpa tādi spēki kā Tautas mākslinieki Pauls Pērns un Ansis Lauters, Nopelniem bagātais skatuves darbinieks Prits Pedross un citi) iedvesmodami un ierosinādami arī tos darbā. Kad okupācijas laiku bija pavadījuši dzimtenē. Ar valdības un partijas gādību vairāki teātri dabūja jaunus pagaidu telpas (Valsts «Estonijas» teātra rīcībā Tallinā nodeva agrāko «Gloria Palace» kino, Tartū «Vanemuinei» bij. Vācu teātri, Pērnavas teātrim jauno bankas namu, Vilandes teātrim lielo biedrības māju), pārējās steidzīgi izremontēja, piedaloties visam teātra personālam, un drīz vien sākās izrādes. 1944. gadā jau notika pavisam 336 izrādes ar 17 inscenējumiem.

1945. gada sezonas sākumā jau darbojās 10 profesionālu teātru: Tallinā IPSR Valsts «Estonijas» teātris, kurā pārmaiņus notiek drāmas, operas un operētas izrādes, IPSR Drāmas teātris un IPSR Valsts Jaunatnes teātris ar leļļu teātra nodalījumu; Tartū «Vanemuine», kur arī sadarbojas drāma, opera un operete, un pa vienam teātrim Vilandē, Pērnavā, Rakverē, Valkā, Veravā un Kuresārē — caurmērā uz katrām 10.000 iedzīvotājiem visiem profesionāli teātris. Visi teātri sezonas pirmajā pusē kopā devuši 1048 izrādes, ko apmeklējuši 301.907 skatītāji, spēlētās 97 lugas, no tām jauninscenētas 57, no iepriekšējo gadu repertuāra 39 lugas.

Viegļās laikavēķļa lugas, kādas teātri bija spēsti spēlēt pilsoniskās Igaunijas laikā «kases uzlabošanai» un vācu okupācijas laikā fašistu karavīru uzjautrināšanai, pilnīgi nogājušas no skatuves. Repertuārā pasaules, krievu un pašu igauņu klasiku, padomju un Vakareiropas progresīvo rakstnieku lugas. No pasaules klasiskiem spēlētās Šekspīrs, Moliērs, Seridans, Goldoni, Ibsens, Tvens; operā — Verdi, Bizē, Pučīni; no krievu klasiskiem Čehovs, Gorkijs, Ostrovskis, mūzikā Čaikovskis, Rubinsteinis; no igauņu klasiskiem Kicbergs, Vilde, Tamsāre (dramatizējumi). No krievu Padomju autoriem spēlēti Simonovs («Krievu ļaudis» Valsts «Estonijas» teātri), Leonovs («Uzbrukums» Valsts Drāmas teātri), Štoks («Mīļa pār līci» Estonijā), Švarcs («Sniega karaliene»

Tallinas Jaunatnes teātri un Tartū «Vanemuine») Gladkovs — Arbuzovs («Nemirstīgais» Valsts Leļļu teātri), Korneičuks («Platons Krecets» Pērnavas teātri). No tagadējiem igauņu rakstniekiem spēlētās Rauda, Luca, Raudsepa, Antsona, Rummo lugas. No Vakareiropas rakstniekiem — Šovs, Paņjols, Pristli u. c.

Atzīmējams, ka 1945. gada pirmajā pusē nevienā teātrī nav rādīta neviena jauna padomju igauņu luga. Turpretī opera var lepoties ar jaunu ievērojamu darbu: Nopelniem bagātā māksliniece Eišena Kapa operu «Atriebības lietas» («Tasuleegid», librets P. Rummo), ko pirmo reizi «Estonijā» izrādīja Padomju Igaunijas 5 gadu svētkos. Operas sižets pēms no 13. gadsimta, kad igauņi kādā Jurgu dienā sacēlās pret vācu iebrucējiem.

Operetes laukā nav radies nekas jauns. Izrādītas vecas populāras pazīnas: Silva, Mērica, Monmatras vijolīte, Korneviņas zvani.

Rudens sezonu teātri uzāka septembrī un tai pašā mēnesī svinēja arī Igaunijā teātra 75 gadu jubileju, no 22.—30. sept. rīkojot teātru dekadē. Pamatus igauņu teātrim 1870. gadā likusi kvēla tautiskās atmodas laikmeta dzejniece Lidija Koidula, sarakstīdama pirmo igauņu oriģinālu un organizēdama tās izrādi «Vanemuines» dziesmas biedrības namā Tērbatā. Atzīmējams, ka šai lugā sievietes lomas spēlējusi vīrieti. Jo starp igauņu sievietēm nav atradusies tāda drošniece, kas kāptu uz skatuves «izrādīties». Valsts «Estonijas» teātris dekadē, kas sakrīta ar Tallinas atbrīvošanas svētkiem, atklāja ar Koidulas lugu (pārstrādātu un papildinātu) «Tāds Veravietis», Drāmas teātris ar Tamsāres romāna dramatisējumu «Elles cieņa jaunais velns», kurā rādīts, kā pilsoniskajā Igaunijā pelēkais barons izsūc jaunsaimeņu; pati gavilniece «Vanemuine» Tartū rādīja otru Koidulas lugu «Precību meijas». Tālāk dekadē gaitā izrādīti tādi ievērojami darbi kā Kicberga «Vilkatis», Leonova «Uzbrukums», A. Ostrovska «Pēc notikušā visi gudri», Šekspīra «Spītnieces precības» u. c. Teātra dekadē laikā bija organizēta igauņu teātra vēstures izstāde un teātra darbiniekiem apspriedes. Tuvāka kontakta nodibināšanai ar darba tautu teātri sastādīja lidojošās brigādes, kas deva īsus koncertus un izrādes iestādēs, uzņēmumus un skolas.

Padomju Igaunijas rudens sezona paredzama kupa.

«Estonijā», kas patlaban iestādē Šekspīra «Hamletu», no ār-

zemju klasiskiem vēl paredzējusī Rostāna «Sirano de Beržeraku», no krievu padomju autoriem Kaca un Ržesevska «Oļeko Dundīču» un Pogodina «Pasauls radīšanu». Lielās Oktobra Sociālistiskās Revolūcijas 28. gadadienā teātris cer izrādīt ilgi gaidīto padomju igauņu oriģinālu — J. Sempera «Laika pavēle». Operā izrādīs Čaikovska «Pīka dāmu», Verdi «Rigoletu» un Asafjeva baletu «Bachčisarajas strūklaka». Operetes nozarē padomju autoru Ščerbačeva un Adajeva «Tabakas kapteinis» un no ārzemju autoriem Benacka «Trīs musketieri» (ar pārstrādātu tekstu).

Valsts Drāmas teātris, kam decembrī svinama 25 gadu jubileja, ko atzīmēs ar Šekspīra «Karalis Līrs» izrādi, bez jau minētā Tamsāres «Velna» devis vēl Gorkija «Sikpilsoņu» pirmizrādi. Teātra turpmākajā repertuārā no krievu padomju autoriem uzņemta A. Krona luga «Flotes virsnieks», Gladkova «Sendienas» un Pogodina «Kremļa zvani». No krievu klasiskiem Gribojedova «Gudra cilvēka nelaime», no ārzemju tagadnes autoriem Lillanas Helmanes «Farelli Villa». Oktobra revolūcijas gadadienā izrādīs M. Rauda jauno oriģinālu «Rūdišanās».

Valsts Jaunatnes teātris dos 4 padomju autorus: Gorbatova «Tēvu jaunību», Aligeres «Pasaku par patiesību», N. Ostrovska «Kā rūdījās tērauds» un Maikrova un Dilina «Runcis zābaks». Leļļu teātri no padomju autoriem Obrazcova «Celojums uz brīnumzemi», Gabes «Kristāla kurtiņi» un Mara «Miera traucētāji». No oriģināliem spēlēs Martina «Reiņa sapni» un Vildes romāna «Antijas vīri» dramatisējumu.

Tartū «Vanemuines» teātris visā drīzumā izrādīs Viļa Lāča lugu «Uzvara» (M. Pukits tulkojumā), Gorkija «Sikpilsoņus», Aligeres «Pasaku par patiesību», Šekspīra «Spītnieces precības», Višņevska «Pie Leņģingradas», Pogodina «Pasauls radīšanu», Helmanes «Farelli Villa» u. c. Operas un baleta nozarē E. Kapa jauno operu «Atriebības lietas», Pučīni «Tosku» un Prokofjeva baletu «Romēo un Jūlija», operetes — Ščerbačeva un Adajeva «Tabakas kapteinis», Benacka «Trīs musketieri» u. c.

Arī provinces teātros pašu igauņu un ārzemju klasiki. Bez jau pieminētajām padomju lugu, no kurām vairākas spēlē arī provinces teātri, vēl paredzētas Simonova «Tā arī būs» (Veravā un Kuresārē), Knorres «Satikšanās krēslā» (Rakverē, Pērnavā un Veravā). Arī provinces tāpat kā metropole sauc: Dodiet mums jaunas igauņu oriģināllugas! Cerams, ka igauņu rakstnieki dzird šo saucienu.

E. Z.

RAKSTNIEKA FRIČA ROKPELŅA VAKARS — VEF KLUBĀ

VEF klubā svētdien, 28. oktobrī, notika rakstniekam Frīčim Rokpelnim veltīts vakars.

Vakaru atklājošā ACP Kultūras daļas vadītājs b. Brodeļis pasvītroja, ka tauta iemīlojusi Frīču Rokpelņa dziesmas. Tāpat kā tās dziedāja mūsu strēlnieki, kaujās iedarni, — tagad tās dzied visos pašdarbības kolektīvos.

Rakstnieks E. Damburs isumā pastāstīja par dzejnieka dzīvi un darbu. Referents atzīmēja, ka Frīča Rokpelņa raksturīgā īpašība aizvien bijusi — optimisms un ticība darba tautas nākotnei, — ar savu entuziasmu un pašizliecību iedvesmē šo gašu ticību arī pārējiem. Šo ticību padomju tautas rīdīšanai viņš apliecināja arī 1941. gadā, bez vilcināšanās aizējot kara ceļu, bezbailīgi stājoties cīņai rindās par dzimtenes atbrīvošanu.

Latviešu strēlnieki mīlēja Rokpelņa sacerētās dziesmas. Tās viņi dziedāja visur — īsos atpūtas brīžos un smagos pārgājienos, tās viņus spārnēja un palīdzēja lauzt ceļu uz dzimteni.

Frīcis Rokpelnis izteica savu prieku par to, ka rakstniekam iespējams sastapties ar darba ļaudīm, kas ceļ jauno dzīvi.

Atceroties darbu pirmajā padomju gadā un kara laikā, b. Rokpelnis teica, ka tieši kara gadi palīdzējuši strauji veidoties mūsu padomju rakstniekiem. Tālāk Rokpelnis aizrādā, ka vaļošā zvaigzne visus šos grūtos gadus bijusi doma par Rīgu, par Latviju. Un dabiski un labi ir tas, ka, domājot par mūsu lielo, neapņēvamo zemi, tomēr ir viena vieta šai zemē, kurā tu mīli visvairāk. Tā ir mūsu mazā dzimtene, kur mēs dzimuši un auguši, kur dārgu atmiņu pilna ik ceļmala.

Pieskaroties padomju literatūras pamatiem, Rokpelnis pasvītroja, ka katram mūsu rakstniekam, kas grīb par tādu sauktiņu, jāņem par ceļu «vaigznī visas tās cēlās idejas, ko nesuši mūsu tautas labākie progresīvie ļaudis — Rainis, Upīts, Pumpurs, Auseklis u. c., un cieši saskarē ar konkrēto šīsdienas dzīvi jāveido šo ideju stiprdzījums».

Vakara otrā daļā Jaunatnes teātra aktieri uzveda ainu no Fr. Rokpelņa lugas «Gaisma». Nopelniem bagātā māksliniece Vera Krampe dziedāja dziesmas ar Rokpelņa tekstiem un VEF mākslinieciskās pašdarbības kolektīva dalībnieki deklamēja viņa dzejoļus.

Vakars pagāja lielā sirsnībā un VEF strādniekos modināja dzīvu atsaucību.

Anna Brodele

Čigānu teātris MASKAVĀ

Kapitālistiskajās zemēs čigānu tautas mākslu vērtē vienīgi par tīk, par cik tā spēj uzjautrināt bagātniekus viņu nakts izpriecās vietās. Hitlerieši čigānus, līdzīgi ebrējiem, uzskatīja par «zemāko rasi» un centās fiziski iznīcināt. Vienīgi Padomju Savienībā čigāni, saglabādami savas specifiskās nacionālās īpatnības, ieguvuši cilvēka cienīgu stāvokli, līdzvērtību pārējām tautībām visur — arī mākslas dzīvē. Maskavā pastāvošais čigānu teātris «Romen», valsts atbalstīts, izveidojies par spēcīgu māksliniecisku kolektīvu, kas spēj ieinteresēt ne tikai ar savu etnogrāfisko savdabību vien.

Gadījās teātri «Romen» noskatīties Rīgā pazīstamās komēdijas «Aprīlis» autora Afingonova jauno lugu «Tikai par tevi», kas liekas rakstīta speciāli čigānu drāmas kopām, bet, šķiet, nepaliktu bez panākumiem arī mūsu operetes ansambļa izpildījumā. Tā ir asprātīga, raīta spēle, nesarežģītu fābulu, bagātā iespējām reprezentēt čigānu folkloru. Čigānu meitenes un krievu jūrnieka mīla, kara apstākļu spiesta šķiršanās, pārpratums viltošanās vēstules dēļ, tad atkal sastapšanās, izskaidrošanās un operetei nepieciešamās laimīgās beigās. Zīmīgi, ka čigāni, paturot savas raksturīgās īpašības — spēji šaudīgu dabu, kvēlainu greizirdību, strauju sentimentālu ievīlpojumu, mānītību —, tomēr ir citādi, nekā tos parastos redzēt operetēs: viņi strādā sovchozā, nenoskīras no pārējām nacionālītātēm. Šis jaunā čigāna tips mazāk romantisks, vairāk ikdienas reālītātēs ieaudzis par līdz šim pazīstamo, — bet lai būtu kādos apstākļos būdams, īpatni čigāniskais kolorīts tīri romantisku pievilcību vienmēr satur.

Čigānu teātra izrāde saista no sākuma līdz beigām, un atsevišķas ainas — vienkārši neaizmirstamas. Piemēram, jūrmales aina. Jau ārējais noformējums lielisks: zaigānam sūnām pārklāta klints, liels, pār visu skatuvi pārkāries, reljefi izveidots koks, mēnesnīcā zaigojoša, apbrīnojami dabiski viņņaina jūra. Skatuves priekšplānā jauniešu grupa — čigāni un krievi (aktieri visi čigāni). Viriešiem rokās mandolīnas, viņi spēlē un paklusām lallina līdzī melodijas; sievietes dzied, slīdot pa skatuvi līgani ritmiskām kustībām. Smeldzīgas čigānu dziesmas mīļas ar straujiem valsiem, līdz sākas trauksmaina, viesuļīga deja un visu acis pievērsta

galvenās lomas tēlotājam. Viņš balss jono kopā ar vētramo mūziku, līdzī trauc arī kājas, bet tad dejas ieplūst viss ķermenī, visa dvēsele. Pāra minūtes visa dzīve aiztur elpu, un kad, sasniedzot augstāko kulmināciju, spēji aizveras priekšskars, sākas nepavaldāmi aplausi un «bis» saucieni. Telpa kā elektrizēta — pārdzīvojums ārkārtīgi intensīvs. Cits skats: raksturīga čigānu būda pilsētas nomalē. Veca čigāniete kā pasaku burve sēž pie galda un liek kārtis. Pusdobjā, pusaizlauztā balsi viņa

dzied senlaicīgu motīvu — dzied čigāniski, un šis apstāklis ārkārtīgi kāpina iespaidu, jo citādi lugas valoda — krievu. Šī vecmāmuļa kā dzīva tradīcija spilgti kontrastē un — no otras puses — tomēr iederas modernajā čigānu jaunaudzē, saprot to, ļauj liet savu ceļu un reizē neļauj pārraut saites ar savas tautas pagātni.

Tāpat brīnišķīga kāzu aina, kur pilsētnieciski ģērbtie čigānu jaunieši skandē savas nacionālās laulību dziesmas un viņu vidū kā vilcīņš griežas, virpo lik-

smā vecmāmuļa ar svētku cepumu rokās. Šie tipi — vecmāmuļa, meitene — mīļtāja, greizirdīgais, neveiksmīgais precinieks — paliek prātā neizdzēšami. Lugas nobeigumā gribas izsaukties: še jāatnāk vēl!

Tēlojumi nevien dziļi patiesi un izjusti, bet arī tehniski tīri, bez improvizācijas iezīmēm. Skaidri redzams: daudz pulgtočā čigānu tauta atradusi savu ceļu padomju demokrātijā, Staļina nacionālajā tautu draudzības politikā. Viņas īpatnējais mākslai ir sava vieta cilvēces kultūras ielokā, tā prot sugstēt un sniegt skatītājam prieku dzīvot. Pirmreizējs teātris!

Valts Grēviņš

Atjaunotās Francijas mākslas dzīve

(Nobeigums)

Krievu klasika Francijā gūst arvien lielāku popularitāti.

Uzmanību saista vairākas Čehova lugas, kuŗas izrāda ar lieliem panākumiem. Šeit uzved «Kīršu dāru», «Lāci» un «Precības». Izrādēs piedalās teātra labākie aktieri. «Precības» rāda arī teātris «Pigēl» un teātri «Matjuren» sekmes gūst Turgeņeva «Provincietes». Vispār krievu klasiskās lugas franciņu publika uzņem ļoti atsaucīgi.

Krievu autorus ļoti iecienījuši mūsu teātri, — tā raksta teātra kritiķis Pjers Breisaks, — bet būtu vēlams, — viņš turpina, — lai uzvestu arī tādus darbus, kas mums parādītu un atklātu ne tikai 19. gadu simleņa Krieviju, bet arī tagadējo. Šādām franciņu teātra kritiķa domām var tikai piekrist.

So trūkumu sāka pēdējā laikā apzināties visa franciņu teātru pasaule. Jau sperti pirmie soļi šo trūkumu likvidēšanā. Teātris «Karefur» (Carrefour) patlaban uzved pazīstamo Leonida Leonova lugu «Iebrukums». Šī izrāde imponēja franciņu skatītājam, jo viņš tāni atrada to «atmosfera un garu», ko viņš izjuta četros vācu okupācijas gados.

Cik ļoti franciņu teātra publika interesējas par padomju lugām, to vislabāk pierāda «Iebrukuma» panākumi.

Par mērķtiecīgiem un visai izteiksmīgiem izrādījās mākslinieku darbi, kas izstādīti dažādos Parīzes salonos un sevišķi pazīstamajā «Atbrīvošanas salonā». Tur bija parādīti 743 audekli, kas izmeklēti no 2300 priekšā liktiem darbiem. Izstādīto darbu vairums pieder māksliniekiem — pretestības kustības dalībniekiem, kas apvienoti Mākslas nacionālās frontes komitejā.

Starp gleznotāju darbiem sevišķu vērību izpelnījies 12 glez-

nu cikls ar kopēju nosaukumu «Uzvarēt!» Serija, kuŗas autori ir Fužerons, Montanjaks, Ōzams, Georgs u. c., atspoguļo franciņu patriotu dzīvi un ciņu pret hitleriešiem. Lūk, vienas gleznas nosaukums: «Apsveicu tevi, mana Francija, varoņu zeme!» Tālāk seko: «Pārdzīvotais», «Jūdas» (Petēns), «Lielās dienas agrais rīts» (attēlo gaiļi, kas apsveic rīta ausmu). Gleznās «Ūz priekšu!» un «Nogalināt zvēru!» attēlots Hitlers, kas izlaiž garu... Šī serija, pavairota ar litografu un izdota albuma veidā, ieguva augstu novērtējumu.

Mākslinieku - gravētāju darbu skaitā jāpiemin seši Fransuā Mazereļa kokgrebumi, kas attēlo iekšējo bruņoto spēku varonīgo cīnītāju dzīvi un ciņu.

Šī gada pavasarī «Neatkari-go» salonā bija izstādīti 3500 darbi. Sevišķu piekrišanu guva jauno mākslinieku — Lota, Pinjona, Daieza, Kizē, Marzeļa, Lovēšteina u. c. gleznas.

Par trešo šī gada svarīgāko notikumu mākslas dzīvē jāuzskata gleznu izstāde — ūtrupe Vandomas laukuma galerijā. Izstādes ienākumus pilnā mērā nodeva atbrīvoto padomju kara gūstekņu palīdzības fondam. Apbrīnojot Sarkanās Armijas karavīru varonību, kas mākslinieku izglāba no Hitlera jūga, šie mākslinieki padomju kara gūstekņu palīdzības komitejai iemaksāja 2.500.000 franku.

No visu mākslu žanriem un veidiem kino, kā liekas, visvairāk saūtēt vācu okupācijas sekas. Ar Francijas atsvabināšanu šini mākslas nozarē daudz kas jāiesāk pavisam no jauna.

Franciņu skatītājs kļuvis cits un citādāks, nekā tas bija pirms kara. Viņam radušies jauni jautājumi, jaunās prasības. Viņš vēlas redzēt filmas ar idejiski politisku saturu, filmas, kas at-

bilst šodienas uzdevumiem. Tāpēc arī nav jāuzskata par gadījumu vien tas apstāklis, ka atjaunota Renuāra filmas «Marseļe» demonstrēšana.

Ar sevišķu atsaucību franciņu skatītājs uzņem padomju filmas, kas attēlo Padomju Savienības tautu varonīgo ciņu pret vācu fašistiskajiem iebrucējiem. Filmās par Staļingradas un Leņņingradas varonīgo aizstāvēšanu, ciņa par Orlu, mākslinieciskās filmas «Varavīksne», «Jauneklis no mūsu pilsētas», «Gaidi mani» un citas ieguvušas vislielāko atsaucību. Laikraksta «Marseļe» recenzents Selli rakstīja: «Šīs filmas atklāta mums jauno padomju kino sēju... Kāda gatavība, cik skaitas ainas! Viengabalainība un plastiskais skaistums arvien apvienojas tieksmēs pēc patiesības, pēc noteiktības un pilnības. Noskatoties tādi filmā, mēs vienmēr sajūtam lielo karu, no kuŗa iznākuma bija atkarīgi Francijas likteņi.»

Tagad, pēc otrā pasaules kara nobeigšanas ārejojot miera laika dzīvi, savu ausmu vēl nezaudē jautājums un uzdevums par fašisma morāliski politisko sagrāvi. Šini ciņā mākslai jāierindojas vienā no pirmajām rēķām. Franciņu kino, teātru un glezniecības meistarus sagaida liels darbs, lai likvidētu fašisma ideoloģijas atliekas. So uzdevumu mākslas darbinieki vadīs sekmīgi veikt tikai tad, ja viņi droši ies uz priekšu pa jauno ceļu.

Franciņu tauta atroda: lielu notikumu priekšvakarā, notikumu, kas uz līgiem laikiem noteiks Francijas likteņus. Paļdzēt savai tautai izveidot nepieciešamās demokrātiskās pārveidības ir viens no galvenajiem franciņu mākslas meistaru uzdevumiem. So uzdevumu viņi arī godam veiks.

Laikraksts «Literātūra un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkolēģija: V. Lukss (atbildīgais redaktors), M. Buša, N. Grīnfelds, A. Lapiņš, R. Peļse, A. Sakse, O. Tilmanis. Redakcijas adrese: Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Runas stundas no pl. 10-14. Numurs maksā Rbl. 1.-, Abonēšanas maksa Rbl. 52.- gadā. Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevēja VAPP laikrakstu un žurnālu apgādniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.